

Z dějin muzejní práce na Jesenicku

Mgr. Michaela Neubauerová

září 2005

(volně převzato a upraveno podle článku Mgr. Zdeňka Brachtla: Z dějin muzejní práce na Jesenicku, který vyšel v časopise Severní Morava v roce 1994, čísle 68)

Sběratelské úsilí v našich zemích tkví svými kořeny v nadšené vášni osob, které shromažďovaly předměty nejruznější dokumentační hodnoty a vytvářely z nich sbírkové fondy spojené mnohdy různými souvislostmi. V našich zemích mělo zakládání muzeí zejména společenskou úlohu – především úlohu vědeckou. Na počátku 19. století došlo v centrech k zakládání prvních muzeí, již v roce 1814 vzniklo tzv. Gymnaziální muzeum v Opavě, v roce 1818 dnešní Národní muzeum v Praze a téhož roku i Moravské zemské muzeum v Brně. Počátky muzeí regionálního charakteru spadají teprve do 80.-90. let minulého století. Toto úsilí je možné názorně ukázat na příkladu městských muzeí na Jesenicku, třebaže na nápad zpřístupnit muzejní sbírky došlo většinou až v prvních letech 20. století.

Muzeum v Jeseníku

Vlastivědné muzeum v Jeseníku, někdejší Frývaldově, vzniklo na počátku 20. století a je dnes jediným muzejním zařízením na Jesenicku, jehož činnost nebyla nikdy přerušena. Kromě něj dnes existují v regionu 2 znovuobnovené muzejní expozice – městské muzeum v Javorníku a od roku 2002 i muzeum ve Vidnavě, kde v tomtéž období zaniklo Muzeum železniční sdělovací a zabezpečovací techniky.

Snahy o založení městského muzea ve Frývaldově byly vyvíjeny již koncem 19. století. Otázka jeho zřízení se stala aktuální v srpnu roku 1897, kdy byla uspořádána výstava nazvaná Starý Frývaldov a okolí, která měla mezi obyvateli města nebývalý ohlas. Dalším impulsem k založení muzea byl nálezkem kamenného kříže roku 1900 na farském pozemku, vztahující se k smrti jesenického kata Martina Wagnera (Michala Wachsmanna). Této příznivé situace využili jesenický děkan Josef Neugebauer a pedagog a vlastivědec Adolf Kettner a navrhli založit muzeum. Představitelé města tuto myšlenku schválili na svém zasedání 19.10.1900, poté vznikl přípravný výbor. Na schůzi výboru v roce 1901 byla předložena ke schválení výzva adresovaná místnímu obyvatelstvu pod názvem Našim spoluobčanům ve městě a okolí. V závěru tohoto svolání byla připojena výzva ke sběru muzejního materiálu.

K nejštědřejším dárcům patřili děkan Neugebauer, baronka Waldorfová nebo zeť Vincenze Priessnitze Hans Ripper.

V roce 1904 bylo městským zastupitelstvem schváleno uvolnění čtyř místností v budově tzv. Pedagogia na Školní ulici k potřebám muzea. Zde bylo také městské muzeum 17. prosince 1905 slavnostně otevřeno.

K nejcennějším sbírkovým fondům muzea patřily zvláště doklady slezského lidového umění, ukázky dobového oděvu, dřevořezby (např. práce řezbáře Bernarda Kutzera), obrázky na skle, památky na V. Priessnitze a hudebního skladatele K. Ditterse z Dittersdorfu. Nevystavené sbírky byly uloženy v bednách na půdě farního úřadu a měšťanské školy.

Rozšiřování sbírkového fondu, především z darů, si vynutilo přemístění muzea do budovy Vodní tvrze, ke kterému došlo v roce 1932. Zajímavé je, že činnost muzea byla dotována městem, zemskou správní komisí pro Slezsko, později ministerstvem školství a osvěty, ale zejména z členských příspěvků a darů, přesto se muzeum stále potýkalo s nedostatkem financí. Proto byl sbírkový fond rozšiřován především z darů, jen v ojedinělých případech byly muzejní sbírky kupovány.

Ve Vodní tvrzi převzal práci kustoda profesor jesenického gymnázia PhDr. Franz Peschel, jehož zásluhou došlo k vytvoření nových muzejních expozic. Vedle již tradiční expozice dějin

města, dokladů hmotné kultury a lidové kultury Jesenicka zde byla rovněž instalována také expozice geologie regionu.

Do činnosti muzea negativně zasáhla 2. světová válka, především ve snížené ochraně sbírek. V prvních poválečných měsících se tvrz stala střediskem válečných konfiskátů. Počáteční nedostatečné zabezpečení sbírek mělo za následek další zničení či poškození některých exponátů. Teprve roku 1946 byla ustanovena novou správkyní muzea Anna Kahligová – Mastná. Muzeum bylo přeloženo do náhradních prostor na dnešním Masarykově náměstí. První poválečná výstava byla otevřena až roku 1949 a na počátku 50. let vznikla několikačlenná muzejní rada, složená ze zkušených kulturních pracovníků. Správy muzea se ujal Vilém Krmníček. Bohužel se sbírky musely znovu stěhovat (vzhledem k rekonstrukci tvrze), tentokrát do budovy bývalé kaple.

V průběhu 50. let, po navrácení muzea do tvrze, se znovuobnovila výstavní činnost, byla dokončena inventarizace sbírkových předmětů, dobudována expozice biologie, provedeny svozy ze zrušených muzeí ve Vidnavě, Žulové a Zlatých Horách. V roce 1960 nastoupil na místo správce Vítězslav Zeman.

Od roku 1963 se muzeum stalo součástí tehdejšího Vlastivědného ústavu v Šumperku. Koncem 60. let byly zahájeny další rekonstrukční práce na tvrzi, po jejím skončení byly na počátku 80. let vytvořeny nové muzejní expozice, které slouží dodnes – tj. expozice historie od pravěku do 19. století, dějiny kamenictví a vápenictví a současnost severomoravského lázeňství, ve 2. poschodí expozice geologie a mineralogie Jesenicka. V letech 1979-1999 muzeum vedl Mgr. Zdeněk Brachtl.

V roce 1996 se muzeum do šumperského muzea odtrhlo a vzniklo dnešní Vlastivědné muzeum Jesenicka, v té době s ředitelem Brachtlem. V současné době má muzeum dosluhující obě zmíněné expozice, na letošní říjen se připravuje otevření nové expozice biologie a ve stádiu dlouhodobých příprav je nová expozice historie Jesenicka.

Muzeum ve Vidnavě

Patří k nejstarším na Jesenicku. Již v letech 1895-1896 sbírali a popisovali vidnavští občané předměty muzejní povahy a dali tak základ muzejním fondům, roku 1902 byl ve Vidnavě založen muzejní spolek, který měl za úkol sbírat předměty a vytvořit expozici, věnovanou vlastivědě Vidnavska.

Muzeum procházelo v průběhu času různými peripetemi, za vrchol lze považovat 30. léta 20. století, kdy vedením muzea byli pověřeni vlastivědní pracovníci PhDr. Rudolf Fietz a Ing. Franz Kiegler. Muzeum v té době sídlilo v budově bývalého fojtství.

Za války a po válce byly fondy částečně zničeny a rozprodány, v 50. letech došlo k převodu torza původní sbírky do muzea v Opavě (entomologie), do Brna (část geologických sbírek), Olomouce (paleontologie) a Jeseníku (sbírky společenských věd a geologie).

V roce 2002 byla slavnostně otevřena nová expozice osídlení a přírody Vidnavska v nově rekonstruovaném domě čp. 12 na náměstí ve Vidnavě.

V Javorníku existovala dvě muzea – zámecké muzeum na Jánském vrchu a městské muzeum v budově dnešní hasičské zbrojnice.

Zámecké muzeum bylo založeno roku 1928. Sbírkový fond měl reprezentovat přírodu panství vratislavského biskupství a historii javornického zámku. Zpočátku bylo muzeum soukromé a nebylo zpřístupněno veřejnosti. Teprve roku 1938 došlo k adaptaci bývalých provozních prostor zámku pro zřízení veřejných muzejních expozic.

V přibližně nezměněné podobě muzeum fungovalo i po 2. světové válce, expozice byla ponechána a návštěva muzea byla součástí prohlídky zámeckého interiéru. Teprve koncem 70. let došlo k likvidaci muzejních expozic a provedena dislokace sbírek do muzea v Jeseníku a na zámek v Úsově.

K založení městského muzea v Javorníku došlo počátkem 20. století z podnětu zdejší pobočky MSSGV. Silným impulsem ke vzniku prvních sbírkových fondů se staly nálezy získané při archeologickém výzkumu zříceniny hradu Rychleby nad Račím Údolím, předměty byly vystaveny na radnici a 10. září 1902 zpřístupněny veřejnosti. Tento den je možné považovat za datum založení muzea, i když i nadále byly sbírky v majetku MSSGV či v soukromém držení. Muzeum se dále rozšiřovalo zejména četnými dary.

V roce 1935, za správcovství vlastivědného pracovníka MUDr. Adolfa Paupie, přešly sbírky do správy městského zastupitelstva. K otevření nových muzejních expozic došlo 24. listopadu 1935 v budově čp. 170.

Za 2. světové války došlo k omezení vlastivědné práce a jeho činnost byla znovu obnovena až počátkem 50. let. 1.12.1951 byla jmenována novou správkyňou muzea vlastivědná a kulturní pracovnice Vlasta Kamencová – Smolková. Muzeum se v době svého obnovení znovu nacházelo v prvním poschodí domu čp. 170. Zdejší podmínky byly neutěšené, proto bylo správkyňou iniciováno přemístění sbírek do pronajatých místností na zámku.

V roce 1960 bylo muzeum oficiálně zrušeno, sbírkový fond se stal majetkem Vlastivědného ústavu v Šumperku. V 70. letech byly sbírky sloučeny s fondy zámeckého muzea. Obě sbírky byly dlouhá léta deponovány na zámku. V roce 1994 byla obnovena muzejní expozice v přízemí Dittersova domu. Od roku 1996 se staly muzejní fondy součástí sbírek Vlastivědného muzea Jesenicka. Na počátku roku 2004 z deponitáře na zámku Jánský Vrch musely být vystěhovány. V současné době, po vybudování nového deponitáře a zaměstnání bývalé správkyňy Janského Vrchu Hany Šnoblové, se znovu obnovuje muzejní činnost i v Javorníku.

Muzejní sbírky vznikaly i v **Žulové**, byly umístěny v přízemí dnešního domu čp. 60 na Školním vrchu. Muzejní expozice byla zaměřena na geologii a kamenoprůmysl Žulovska. Pravděpodobně v roce 1957 bylo torzo sbírkového fondu převezeno do muzea v Jeseníku.

Resumé

Sběratelské úsilí v našich zemích tkví svými kořeny v nadšené vášni osob, které shromažďovaly předměty nejruznější dokumentační hodnoty a vytvářely z nich sbírkové fondy spojené mnohdy různými souvislostmi. V našich zemích mělo zakládání muzeí zejména společenskou úlohu – především úlohu vědeckou. Na počátku 19. století došlo v centrech k zakládání prvních muzeí, již v roce 1814 vzniklo tzv. Gymnaziální muzeum v Opavě, v roce 1818 dnešní Národní muzeum v Praze a téhož roku i Moravské zemské muzeum v Brně. Počátky muzeí regionálního charakteru spadají teprve do 80.-90. let minulého století. Toto úsilí je možné názorně ukázat na příkladu městských muzeí na Jeseníku, třebaže na nápad zpřístupnit muzejní sbírky došlo většinou až v prvních letech 20. století.

V prvních desetiletích 20. století vznikla muzea v Jeseníku, Vidnavě, Javorníku, Žulové a Zlatých Horách. Jediným muzejním zařízením v okrese Jeseník, jehož činnost nebyla nikdy přerušena, je současné Vlastivědné muzeum Jesenicka. Kromě něj dnes existují v regionu 2 znovuobnovené muzejní expozice – městské muzeum v Javorníku a od roku 2002 i muzeum ve Vidnavě, kde v tomtéž období zaniklo Muzeum železniční sdělovací a zabezpečovací techniky.